

➤ નગરપાલિકાના કાર્યો અને ફરજો :-

❖ નગરપાલિકાના કાર્યો તથા ફરજો મુખ્યત્વે ' ગુજરાત નગરપાલિકા અધિનિયમ ૧૯૬૩' ની જોગવાઈઓમાં લાગુ કર્યા પ્રમાણેના છે. આ અધિનિયમમાં સ્પષ્ટપણે બીજી રીતે ઠરાવ્યુ હોય તે સિવાય નગરનો વહીવટ નગરપાલિકામાં નિહિત થાય છે. નગરપાલિકાએ કરવાના કાર્યો ત્રણ પ્રકારના છે.

- (૧) ફરજીયાત કાર્યો.
- (૨) મરજીયાત (સ્વવિવેક અનુસારના) કાર્યો તથા
- (૩) રાજ્ય સરકારશ્રીએ સોંપેલ કાર્યો.

ગુજરાત નગરપાલિકા અધિનિયમની કલમ ૮૭ માં નગરપાલિકાના ફરજીયાત પ્રકારના કાર્યોની યાદી આપવામાં આવેલ છે. જે નીચે પ્રમાણે છે.

નગરની હદની અંદર નીચે દર્શાવેલ બાબતો માટે વાજબી અને પૂરતો પ્રબંધ કરવાની દરેક નગરપાલિકાની ફરજ રહેશે, એટલે કે :

A - (ક) જાહેર બાંધકામ ક્ષેત્રે -

A - (ક) રસ્તાઓનાં નામ પાડવા તથા જગાઓને ક્રમાંક આપવા બાબત.

B - (ખ) નગરની હદમાં પુર, આગ, અથવા ધરતીકંપ જેવી કુદરતી આફતથી નિરાધાર થયેલ લોકોને તાત્કાલિક રાહત આપવા બાબત.

B - (ખ) શિક્ષણના ક્ષેત્રે -
પ્રાથમિક શાળાઓ સ્થાપવા તથા નિભાવવા બાબત.

C - (ગ) જાહેર આરોગ્ય અને આરોગ્ય રક્ષણના ક્ષેત્રે -

A - (ક) અહિત કારક અથવા જોખમકારક ધંધાઓ અથવા કામોનું નિયમન કરવા બાબત અથવા તે ઓછી કરવા બાબત.

B - (ખ) જોખમકારક ઈમારતો અથવા જગ્યાઓ સુરક્ષિત કરવા અથવા કાઢી નાખવા બાબત, અને આરોગ્યને હાનિ કરે તેવા લતાઓ સુધારવા બાબત.

C - (ગ) વર્તમાન પાણીનો પુરવઠો અપુરતો અથવા રોગકારક હોવાને લીધે રહેવાસીઓનાં આરોગ્યને થતું જોખમ અટકાવવા માટે યોગ્ય અને પુરતો પાણીનો પુરવઠો અથવા વધારાનો પુરવઠો જ્યારે વાજબી ખર્ચે મળી શકે તેમ હોય ત્યારે તે મેળવવા બાબત.

D - (ઘ) લોકોને શીતળા ટાંકવા બાબત.

E - (ચ) સાર્વજનીક રસ્તાઓ અને જગ્યાઓ પર પાણી છાંટવા બાબત.

F - (છ) સાર્વજનીક રસ્તાઓ, અને જગ્યાઓ અને ગટરો તથા ખાનગી મિલકત ન હોય પણ લોકોના ઉપયોગ માટે ખુલ્લી હોય એવી તમામ જગ્યાઓ પછી આવી જગ્યાઓ નગરપાલિકાને પ્રાપ્ત થઈ હોય અથવા ન થઈ હોય તો પણ તે સાફ કરવા બાબત અને તમામ લોકોપકારક કૃત્યો ઓછાં કરવા બાબત.

G - (જ) મળમૂત્રના ડબા, ગાડી અથવા બીજાં સાધનથી મળમૂત્ર લઈ જવાનું ટાળી શકાય તેવી રીતે વોટર કલોઝેટની યોજના દાખલ કરવા અને નિભાવવા બાબત.

- H - (ઝ) મળમૂત્ર અને કચરાપુંજાનો નિકાલ કરવા બાબત અને, જો રાજ્ય સરકાર ફરમાવે તો તેવા મળમૂત્ર અને કચરાપુંજા માંથી મિશ્ર ખાતર બનાવવા બાબત.
- I - (ટ) ભયંકર રોગ વખતે માંદા માણસોને ખાસ તબીબી મદદ અને રહેવાની સગવડ પુરી પાડવા બાબત અને આવો રોગ ફાટી નીકળતો અટકાવવા માટે અથવા તે રોગને દાબી દેવા માટે જરૂરનાં હોય તેવાં પગલાં લેવા બાબત.
- J - (ઠ) સાર્વજનિક ચિકિત્સાલયો, દવાખાનાં અને કુટુંબનિયોજન કેન્દ્રો સ્થાપવા તથા નિભાવવા બાબત અને સાર્વજનિક તબીબી રાહત પુરી પાડવા બાબત.
- K - (ડ) મુડદાંનો નિકાલ કરવા માટેની જગાઓ સંપાદન કરવા તથા નિભાવવા, બદલવા અને તેમનું નિયમન કરવા બાબત અને નધણિયાતાં મુડદા અને મૃત્યુ પામેલા પશુઓનાં શબોની વ્યવસ્થા કરવા બાબત.

D - (ધ) વિકાસના ક્ષેત્રે -

- A - (ક) સાર્વજનિક રસ્તાઓ, ગરનાળાં, નગરપાલિકાનાં હદ નિશાનો, બજારો કતલખાનાં, પાયખાનાં, નીકો, ગટરો, પાણીનાં નિકાલ માટેના કામો, સ્નાનગૃહો, ધોવાની જગાઓ, પાણી પીવાના કુંવારા, તળાવો, કૂવાઓ, બંધો અને તેવાં બીજાં કામો બાંધવા, તેમાં ફેરફાર કરવા અને તે નિભાવવા બાબત.
- B - (ખ) પશુની રસીના પુરવઠા માટે નગરની અંદર જોઈતાં વાછરડાં, ગાયો અથવા ભેસોની યોગ્ય જગાનો પ્રબંધ કરવા બાબત.
- C - (ગ) રાજ્ય સરકારના સામાન્ય અથવા ખાસ હુકમ દ્વારા જરૂરી હોય તેવા નગરપાલિકાના વહીવટ વિષેના રિપોર્ટો છાપાવવા બાબત.
- D - (ઘ) આ અધિનિયમના હેતુઓ માટે અથવા નગરપાલિકાની કોઈ મિલકતના રક્ષણ માટે નગરપાલિકાને જોઈતા હોય તેવા પોલીસ અથવા રક્ષકો બદલ વેતન તથા નૈમિત્તિક ખર્ચ આપવા બાબત.
- E - (ચ) પાકનું રક્ષણ અને પાકના અખતરા સહિત યોગ્ય પગલાંથી ખેતી વાડીની સુધારણા બાબત.

E - (ચ) નગર આયોજન ક્ષેત્રે -

તે સમયે અમલમાં હોય તેવાં નગર આયોજન સંબંધી કાયદા અનુસાર નગરની હદની અંદર, નગર આયોજન કરવા બાબત,

F - (છ) વહીવટના ક્ષેત્રે -

- A - (ક) સાર્વજનિક રસ્તાઓ, જગાઓ અને ઈમારતો પર દીવાબતી કરવા બાબત.
- B - (ખ) આગ ઠારવા બાબત અને જ્યારે આગ લાગે ત્યારે જિંદગી તથા મિલકતનું રક્ષણ કરવા બાબત.
- C - (ગ) સાર્વજનિક રસ્તાઓ અથવા જગાઓમાંની તથા ખાનગી મિલકત ન હોય, પણ લોકોના ઉપયોગ માટે ખુલ્લી હોય એવી જે જગાઓ નગરપાલિકા

અથવા સરકારને પ્રાપ્ત થઈ હોય તેમાંની હરકતો અને બહાર નીકળેલા ભાગો કઢાવી નાખવા બાબત.

D - (ઘ) કલેક્ટર મંજૂર કરે એવા વર્ણનનાં અગર નગરની હદ અથવા તેમાંનો કોઈ પણ ફેરફાર જણાવતાં મજબૂત હદ નિશાનો તે મંજૂર કરે તેવી જગાએ ઉભાં કરવા બાબત.

E - (ચ) જન્મો, લગ્નો અને મૃત્યુઓ નોંધવા બાબત.

કલમ : ૯૧ નગરપાલિકાના સ્વવિવેક અનુસારનાં કાર્યો :-

કોઈ નગરપાલિકા, નગરપાલિકાના મિલકત તથા ફંડમાંથી નગરની હદની અંદર, નીચેની બાબતો માટે, સર્વાંશે અથવા અંશતઃ સ્વવિવેક અનુસાર પ્રબંધ કરી શકશે, એટલે કે :

A - (ક) જાહેર બાંધકામના ક્ષેત્ર -

A - (ક) દુષ્કાળ અથવા અછતના સમયે નગરની હદમાં નિરાધાર લોકોને રાહત આપવા બાબત અથવા તેઓ માટે રાહતનાં કામો ઉભાં કરવા તથા નિભાવવા બાબત.

B - (ખ) સાર્વજનિક ઉદ્યોનો, બગીચાઓ, પુસ્તકાલયો, સંગ્રહસ્થાનો, પાગલખાનાં, સભાખંડો, કાર્યાલયો, દુકાનો, બજારો, ધર્મશાળાઓ, વિશ્રાંતિગૃહો, આનંદપ્રમોદનાં સ્થળો, અશક્ત અને નિરાધાર માટેનાં ગૃહો અને બીજી સાર્વજનિક ઈમારતો બાંધવા, સ્થાપવા અથવા નિભાવવા બાબત.

C - (ગ) ટેલિફોન લાઈનો નાખવાં, નિભાવવા, તેવી વ્યવસ્થા કરવા, તેને સંગઠિત કરવા અથવા તે ખરીદવા બાબત અથવા નગરની હદની બહાર ટેલિફોન લાઈન જાય ત્યારે વિકાસ કમિશનરની પૂર્વમંજૂરીને આધીન રહીને ટેલિફોન લાઈન નાખવા માટે ખર્ચવામાં આવેલાં નાણા ઉપર વ્યાજ આપવાની બાંહેધરી આપવા બાબત.

D - (ઘ) લોકોને લાવવા લઈ જવા માટે યાંત્રિક શક્તિથી ચાલતાં હેરફેરનાં વાહનો બાંધવા, ખરીદવા તેમને સંગઠિત કરવા, તે નિભાવવા, વધારવા તથા તેમની વ્યવસ્થા કરવા બાબત.

E - (ચ) જેમાં અગાઉ બાંધકામ કરેલ હોય કે ન હોય તે વિસ્તારોમાં નવા સાર્વજનિક રસ્તાઓ આંકવા બાબત અને તે હેતુ માટે તથા રસ્તાઓની બાજુ ઉપર ઈમારતો બાંધવા અથવા તેમનાં આંગણાં માટે જોઈતી જમીન સંપાદન કરવા બાબત.

F - (છ) રસ્તાની બાજુએ અને બીજી જગ્યાએ ઝાડ રોપવા અને નિભાવવા બાબત

G - (જ) વિદ્યુત શક્તિ અથવા ગેસ પૂરો પાડવા માટેનાં કોઈ કામો બાંધવા, નિભાવવા, તેની મરામત કરવા તથા તે ખરીદવા બાબત.

H - (ઝ) ગરીબ વર્ગના લોકો માટે હવા ઉજાસવાળાં સ્વચ્છ રહેઠાણો બાંધવા બાબત.

I - (ટ) નગરપાલિકાઓએ નોકરીએ રાખેલા કર્મચારીઓના તમામ વર્ગો માટે રહેઠાણની સગવડ પૂરી પાડવા બાબત.

B - (ખ) શિક્ષણના ક્ષેત્રે -

- A - (ક) પુર્વ પ્રાથમિક શાળાઓ જેવી બાલવાડીઓ, બાલમંદિરો વગેરે સ્થાપવા તથા નિભાવવા બાબત,
- B - (ખ) સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવા બાબત,
- C - (ગ) પુર્વ પ્રાથમિક શાળાઓને , માધ્યમિક શાળાઓને ઉચ્ચ અથવા ટેકનિકલ શિક્ષણ પૂરું પાડતી સંસ્થાઓને અને શૈક્ષણિક મંડળીઓની સંસ્થાઓને સહાય તરીકે ફાળો આપવા બાબત.
- D - (ઘ) માધ્યમિક શાળાઓ અને ઉચ્ચ અને ટેકનિકલ શિક્ષણની સંસ્થાઓ સ્થાપવા તથા નિભાવવા બાબત,
- E - (ચ) સ્થાનિક સ્વશાસન ફંડમાં ફાળો આપવા બાબત.
- F - (છ) કેફી પદાર્થોના વપરાશ ઉપર પ્રતિબંધ અને (અસ્પૃશ્યતા નિવારણ સહિત) નગરની વસ્તીની સામાજિક અને નૈતિક સુખાકારીને વેગ આપવા માટે પગલાં લેવા બાબત,
- G - (જ) અખાડા, ક્રીડાંગણો, નાટ્યગૃહો, પુસ્તકાલયો, વાંચનાલયો અને બીજા આનંદ - પ્રમોદનાં કેન્દ્રો સ્થાપવા અને તે નિભાવવા બાબત.

C - (ગ) જાહેર આરોગ્ય અને સફાઈના ક્ષેત્રે -

- A - (ક) આ અધિનિયમની કલમ ૧૯૦ અન્વયે અથવા મુંબઈ પોલીસ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ (સન ૧૯૫૧ નો મુંબઈ નો ૨૨ મો)ની કલમ ૪૪ અન્વયે જેનો નાશ કરી શકાય અથવા અટકમાં રાખી શકાય એવાં કૂતરાંનો નાશ કરવા, તેમને અટકમાં રાખવા અને તેમનું રક્ષણ કરવા માટે ગોઠવણ કરવા બાબત.
- B - (ખ) કલમ ૧૨૧ ની પેટા-કલમ (૧)માં નિર્દિષ્ટ કરેલા અહિતકારક ધંધાઓ ચલાવવા માટે યોગ્ય જગાઓ મેળવી આપવા બાબત અથવા મેળવી આપવામાં સહાય કરવા બાબત.
- C - (ગ) ખાનગી જગાઓની ગટરની ગંદકી લેવા માટે અને તે નગરપાલિકાના નિયંત્રણ હેઠળની ગટરોમાં છોડવા માટે તેવી ખાનગી જગાઓમાં અથવા તેના ઉપયોગ માટે ડબ્બા, જોડાણો, પાઈપો તથા બીજાં ગમે તે સાધનો પૂરાં પાડવા, બાંધવા તથા નિભાવવા બાબત,
- D - (ઘ) ગટરોની ગંદકીના નિકાલ માટે કોઈ પ્રક્ષેત્ર (ફાર્મ) અથવા કારખાનું સ્થાપવા તથા નિભાવવા બાબત.
- E - (ચ) નગરના રહેવાસીઓના લાભ માટે દુધ અથવા દુધની બનાવટો પુરી પાડવા, તેની વહેંચણી કરવા અને તેના પર પ્રક્રિયા કરવા માટે દુગ્ધાલયો સ્થાપવા બાબત.
- F - (છ) નગરપાલિકાના નોકરોના અથવા નગરપાલિકાના નોકરો કોઈ વર્ગનું તથા તેમના આશ્રિતોનું કલ્યાણ કરવા બાબત.

D - (ઘ) વિકાસ ક્ષેત્રે -

- A - (ક) ઘર વિનાની વ્યક્તિઓને રહેવા માટે રહેઠાણ માટેની વસાહતો બાંધવા, તેમાં ફેરફાર કરવા અને તે નિભાવવા બાબત,
- B - (ખ) ગૃહ નિર્માણ સહકારી મંડળીઓની રચના કરવામાં મદદ કરવા અને રહેઠાણ માટેની વસાહતો બાંધવામાં તે મંડળીઓને સહાયભુત થવા બાબત.

- C - (ગ) બાંધકામનો માલસામાન બનાવવાનું હાથ ધરવા બાબત અને વીજળી કિંમતે તેમની વહેંચણી કરવા બાબત,
- D - (ઘ) કોઈ વિસ્તાર સાફ કરવાની અથવા તેનો ફરી વિકાસ, કરવાની યોજના હાથ પર લેવા બાબત.
- E - (ચ) આર્થિક વિકાસ અને સામાજિક ન્યાય માટે યોજનાઓ તૈયાર કરવી,
- F - (છ) ભારતના સંવિધાનની બારમી અનુસૂચિમાં દર્શાવેલી બાબતો સંબંધી હોય તે બાબતો સહિત, રાજ્ય સરકારે તેને સોંપે તેવા કાર્યોની બજવણી અને યોજનાઓનું અમલીકરણ.

E - (ચ) વહીવટના ક્ષેત્રે –

- A - (ક) રાજ્ય સરકારે આ અર્થે કરેલા નિયમો અનુસાર નગરની અંદર કોઈ જાહેર સ્વાગત, સમારોહ, મનોરંજન કાર્યક્રમ અથવા પ્રદર્શન ગોઠવવા બાબત,
- B - (ખ) વસ્તી ગણતરી કરવા બાબત અને જીવન વિષયક આંકડાની બરાબર નોંધ થાય તેવી માહિતી બદલ ઈનામો આપવા બાબત.
- C - (ગ) મોજણી કરવા બાબત.
- A - (ઘ) કોઈ વૈતનિક અથવા માનદ મેજિસ્ટ્રેટની કોર્ટમાંના નિભાવને આનુષંગિક હોય તેવા વેતન તથા ભથ્થા ભાડું તથા બીજા ખર્ચ અથવા એવા કોઈ ખર્ચનો કોઈ ભાગ આપવા બાબત.

F - (છ) ખેતીવાડી અને સહકારના ક્ષેત્રે –

- A - (ક) જીવનમાં જુદા જુદા ક્ષેત્રમાં સહકારના વિચારને વેગ આપવા અને સહકારી સંસ્થાઓને સંગઠીત કરવા અને તેને ઉત્તેજન આપવા બાબત.
- B - (ખ) રાજ્ય સરકારની પૂર્વમંજૂરી લઈને પડતર જમીનને નવસાધ્ય કરવા બાબત અને પડતર જમીનને ખેતી તળે લાવવા બાબત,
- C - (ગ) પરસ્પર સહકારના સિદ્ધાંત પર શહેરના જનસમુદાયને સ્વાશ્રય અને સ્વયંપૂર્ણતા અંગે તાલીમ આપવા બાબત,
- D - (ઘ) અનાજના કોઠારો સ્થાપવા બાબત.
- E - (ચ) અનાજ અને શાકભાજીની સુરક્ષા માટે વખારો અને ભંડારો બાંધવા, તેમાં ફેરફાર કરવા અને તે નિભાવવા બાબત,
- F - (છ) ખાતરની ઉત્પાદક સામગ્રીનું સંરક્ષણ કરવા બાબત, ખાડાનું ખાતર, રાસાયણિક ખાતર અને મિશ્રણ તૈયાર કરવા બાબત અને તે સહેલાઈથી પ્રાપ્ત થાય તે માટે ગોઠવણ કરવા બાબત.
- G - (જ) ફળાઉ ઝાડ અને શાકભાજી માટે ઉછેર – બગીચા સ્થાપવા અને નિભાવવા બાબત અને તેમાં ઉગતાં ફળો અને શાકભાજીઓનો સંગ્રહ કરવા અને તેની વહેંચણી કરવા માટે ગોઠવણ કરવા બાબત,
- H - (ઝ) ખેતીવાડી અને ઢોરની ઓલાદ સુધારવા માટે પગલા લેવા બાબત,
- I - (ટ) મોટા પાયાના, નાના પાયાના કુટિર અને હાથકારીગરીના ઉદ્યોગોની સ્થાપના કરવામાં મદદ કરવા બાબત.

G - (જ) સામાન્ય -

આ કલમની પૂર્વવર્તી જોગવાઈઓમાં અથવા કલમ ૮૭માં નિર્દેષ્ટ કરેલાં ન હોય તેવાં જે પગલાંથી જાહેર સુરક્ષિતતા આરોગ્ય, સગવડ, કલ્યાણ અથવા શિક્ષણની વૃદ્ધિ થવાનો સંભવ હોય તેવું કોઈ પગલું લેવા બાબત.

આ ઉપરાંત ગુ.મ્યુ. એક્ટ ની કલમ ૮૮, ૮૯, ૯૦ માં દર્શાવેલ કાર્યો પર નગરપાલિકાએ કરવાના થાય છે. જે આ પ્રમાણે છે.

- કલમ : ૮૮ ગરીબ વ્યક્તિઓ માટે હડકવા વિરોધી ઉપચાર કરવા માટેનો પ્રબંધ.
કલમ : ૮૯ પાગલ માણસો અને રક્તપિતિયાઓ માટે પ્રબંધ.
કલમ : ૯૦ નળીઓ દ્વારા પુરા પાડવામાં આવતા પાણીનું પૃથ્થકરણ અને નિરીક્ષણ.

➤ રાજ્ય સરકારે સોપેલ કાર્યો :-

આવા કાર્યો બે પ્રકાર ના છે.

૧. જમીન મહેસૂલ અથવા ઉપકરની વસૂલાત અને,
  ૨. રાજ્યના કેટલાક ખાતાનાં વહીવટી પ્રકારના કાર્યો.
- ૧ : કલમ ૯૩ અન્વયે રાજ્ય સરકાર જમીન મહેસૂલ અથવા ઉપકરની વસૂલાત કરવાની ફરજ નગરપાલિકાને સોંપી શકે છે.
- ૨ : કલમ ૯૮ અન્વયે રાજ્ય સરકાર નીચેના ખાતા દ્વારા બજાવાતા કાર્યો અને ફરજો નગરપાલિકાને સોંપી શકશે.

૧. ખેતી	૭. પશુપાલન
૨. જાહેર આરોગ્ય અને તબીબી રાહત.	૮. જાહેર બાંધકામ ખાતાની પ્રવૃત્તિઓ.
૩. સમાજ કલ્યાણ	૯. મહેસૂલ ખાતું.
૪. નશાબંધીનો પ્રચાર	૧૦. સહકાર ખાતું.
૫. કુટીર ઉદ્યોગો અને નાના પાયા ઉપરના ઉદ્યોગો	
૬. જિલ્લા આંકડા અધિકારીના કાર્યો.	

નગરપાલિકાને ઉપરોક્ત જે કાર્યો અને ફરજો સોંપાય તે અંગેનું આવશ્યક ભંડોળ અને કર્મચારીગણ રાજ્ય સરકારે પૂરો પાડવો જોઈએ.

❖ જેતપુર નવાગઢ નગરપાલિકા દ્વારા અપાતી સેવાઓની સંક્ષીપ્ત યાદી નીચે મુજબ છે.

(૧) પીવાના પાણીની સેવા	(૫) એમ્બ્યુલન્સ તથા શબવાહીની સેવા
(૨) રસ્તા, ગટર, જાહેર વૉકળા તથા જાહેર મુતરડી, સંડાસના બ્લોક સફાઈ સેવા	(૬) જન્મ મરણ નોંધણી તથા શોપ લાયસન્સ
(૩) જાહેર દિવાબતી સેવા	(૭) પ્રાથમિક શિક્ષણ
	(૮) જાહેર આરોગ્ય સેવા (મ્યુનિ. આયુર્વેદિક

(૪) અગ્ની શમન સેવા	(૯) દવાખાનું)
	(૯) વરસાદી પાણીનો નિકાલ